

ЩОДО РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ Й ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

24 жовтня 2024 р. UNDP Ukraine / Програма розвитку ООН в Україні спільно з Комітетом Верховна Рада України з питань екологічної політики та природокористування, Глобальним екологічним фондом, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, «Українською природоохоронною групою» та WWF-Україна, проведуть слухання на тему: «Правові засади функціонування ефективної системи природоохоронних територій та об'єктів як основи для збереження і відновлення біорізноманіття: актуальні питання».

Передбачається, що будуть обговоренні проблеми створення об'єктів природно-заповідного фонду, негативного впливу війни на природоохоронні об'єкти та території, а також шляхи і інструменти для відновлення природних цінностей.

В цьому контексті, насамперед варто нагадати, що нещодавно виповнилось рівно 15 років із часу проведення (9 липня 2009 року), першої наради під головуванням Президента України Віктора Ющенка в Шацькому національному природному парку (с. Гаївка Шацького району Волинської області) із питань розвитку природно-заповідної справи та визначення шляхів вирішення існуючих проблем [1].

І треба би пам'ятати, що історичне значення цієї події полягає, по-перше в тому, що під час її проведення, експромтом прямо в залі засідання, мені (оскільки я мав запланований виступ на нараді) довелося власноручно написати обґрунтування (за підтримки Миколи Стеценка), необхідності прийняття Указу Президента про встановлення в Україні Дня працівника природно-заповідної справи, яке начальник тодішньої Державної служби заповідної справи України Петро Гриник, передав до президії наради Міністру охорони навколишнього середовища Георгію Філіпчуку.

Міністр теж схвально віднісся до цієї ідеї, і виступаючи першим на нараді, урочисто зачитав нашу пропозицію.

Президент Віктор Ющенко, з ентузіазмом зразу її підтримав, наголосивши при цьому, що встановлення Дня працівника природно-заповідної справи, стане високою оцінкою її ролі в суспільстві, дасть можливість щорічно відзначати людей цієї важливої для держави професії. І тут же доручив Секретаріату Президента підготувати відповідний Указ Президента.

Як результат, 18 серпня 2009 року за № 629/2009, прийнято Указ Президента, в якому записано: «Враховуючи вагомий внесок працівників природно-заповідної справи у збереження та відновлення біологічного і ландшафтного різноманіття, розвиток територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, на підтримку ініціативи Міністерства навколишнього природного середовища України, установити в Україні професійне св'ято – День працівника природно-заповідної справи, яке відзначати щороку - 7 липня».[7]

По-друге, за підсумками наради, прийнято фундаментальний Указ Президента України за № 611/2009 «Про заходи щодо розвитку природно-заповідної справи», який є чинним і сьогодні.

Його положення, і зараз мали би лягти в основу вирішення сьогоднішніх проблем розвитку заповідної справи, як надзвичайно важливої складової для збереження та відновлення біологічного різноманіття в Україні.

І по-третє, на моє прохання, під час зустрічі керівників установ природного фонду, у рамках наради із Президентом, в зазначеному Указі, було доручено Кабінету Міністрів України «у тримісячний строк розробити та затвердити план заходів, спрямованих на збереження та розвиток української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат», внесеного до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО».

Не втрачають актуальності та є важливими для розв'язання проблем природно-заповідної справи, слова проголошені тоді Президентом Віктором Ющенком.

Так, глава держави наголошував «що необхідно забезпечити поліпшення бюджетного фінансування цієї галузі, адже сьогодні лівова частина коштів на утримання заповідників йде на оплату праці».

Звертаючись до голів обласних державних адміністрацій, зробив наголос на тому, що вони мають брати активну участь у розвитку природних заповідників, та доручив керівникам областей опрацювати питання підготовки інформаційно-просвітницьких програм для школярів та студентів. Акцентував увагу на необхідності розширення національної екологічної мережі, адже сьогодні показник заповідності у Європі становить 15%, а в Україні він і сьогодні значно менший. «Не питання, як захистити відповідні масиви від людей. Питання стоїть, як захистити їх для людей, щоб ми пишалися своїм краєм», – сказав Віктор Ющенко.

Тоді Президент детально проаналізував й проблеми процесу розширення території Карпатського біосферного заповідника: «Особливо мене бентежить, що досі не узаконено розширення Карпатського біосферного заповідника. Я б хотів Вас запросити 17 липня піднятися на Говерлу і показав би триста гектарів лісу, унікального лісу, які через Вашу бездіяльність вирізано за останні вісім місяців. На тій території, яка повинна була бути відведена до Карпатського біосферного заповідника – одного з найпотужніших в Україні.

Так Вам для повного щастя не вистачало 300 гектарів смерекового лісу? Це такі патріоти виростають у Закарпатті?.. Закарпатська обласна державна адміністрація та Рахівська районна державна адміністрація затягують процес погодження розширення території Карпатського біосферного заповідника в районі Говерли.

Прошу за сім днів вирішити це питання. Секретаріат Президента просив би взяти це на контроль. Після семи днів, шановні, я чекаю від Вас тільки звіт про всі питання, що стосуються відведення і розширення біосферного заповідника. Ваше подання, не моє подання, шановні, – я пішов Вам назустріч.

До речі, я декілька тижнів тому проїхав дорогою майбутнього заповідника, яка уже років мабуть двісті веде десятки тисяч туристів на Говерлу. Я б дуже хотів, щоб голова, чи хто там залишився на господарстві Закарпатської області, під'їхав сьогодні до «сідловини» закарпатською дорогою. Без БТР ви туди не проїдете. Шановні, два роки назад «Жигулями» виїжджали. Прошу, не порушуйте тільки питання коштів або спецтехніки.

Це маленьке питання вашої великої компетенції – зустріти десятки тисяч людей, які приносять у вашу казну обласного бюджету не один мільйон гривень.

Здивував ще один факт. Коли приїхала комісія з питань відведення відповідної території до Карпатського біосферного заповідника, – це було 11 червня 2009 року, – «охоронці» силою перешкоджали робочій групі з розширення меж біосферного заповідника проводити обстеження лісових масивів на схилах гори Говерла.

Генеральну прокуратуру прошу за 5 днів доповісти суть цього інциденту і зробити висновки для тих людей, які це чинили. Ви представляєте державу, не шахраїв, які хочуть панувати в тих лісах. Зробіть усе, я звертаюся до Генпрокуратури, щоб державна місія відповідного міністерства провела необхідну роботу для відведення конкретної площі до сфери заповідника. Я ще раз, Володимире Васильовичу, заступнику голови Закарпатської ОДА, звертаюся до Тебе, – це Твоя персональна справа. Сім днів і питання всі ці повинні бути вирішені.

Аналогічне звернення у мене до Держкомлісгоспу, Закарпатської обласної держадміністрації – до кінця тижня стосовно Карпатського біосферного заповідника всі питання повинні бути вирішені, а дорога до Козьмешика повинна бути принаймні такою, якою вона була рік назад чи два, без фінансування з Києва, Москви чи Брюсселя. Підтримуйте хоча б у тому порядку, який був ще рік чи два назад. У бік органів місцевого самоврядування я б хотів зробити окреме звернення. Я розумію, що тут великий конфлікт дуже часто виникає по тих чи по інших проектах – конфлікт інтересів. Орган самоврядування – це самоврядна влада в Україні, її рішення ніхто не замінить,

самоврядування повинно бути партнером у цьому питанні. І тому мене дивує поведінка деяких органів місцевого самоврядування...»

«Бачу єдину причину зволікання із впорядкуванням земельних питань – це корупція, корпоративні інтереси – щось дрібне, низьке, але не державне. Немає розуміння, що це – державна справа», – наголосив Президент.

Чудові і актуальні слова. Але на жаль, і зараз, через 15 років, через супротив бракон'єрів, лісорубів та окремих корумпованих чиновників, і до сьогодні Карпатському біосферному заповідника не передані землі визначені відповідним Указом Президента та Розпорядженням Кабінету Міністрів України.

В цьому контексті, хочемо нагадати ще і про надважливу нараду проведено 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську, під головуванням Президента України Петра Порошенка, із питань реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України [4].

У її роботі взяли участь народні депутати України, міністри та інші керівники центральних органів виконавчої влади, правоохоронних органів, голови обласних державних адміністрацій, начальники обласних управлінь лісового та мисливського господарства України, директори заповідників та національних природних парків Карпатського регіону тощо.

У вступній промові Президент України Петро Порошенко глибоко проаналізував критичну ситуацію в лісокористуванні та збереженні навколишнього природного середовища, особливо в Карпатському регіоні. Про стурбованість Президента України з цього приводу свідчать, зокрема, деякі цитати, які хочемо нагадати зараз.

Так, говорячи про проблеми у лісовій галузі, Президент різко зауважив, що в Україні не тільки «створено мафіозне угруповання і ще й посиляються нагору, що у них там є «парасольки»... ваші «парасольки» закінчені. І ми для цього приймали Закон. Для того, щоб ті, хто збирається на сьогоднішній день знищувати Карпати, чітко зрозуміли – ваше місце у в'язниці. І через дуже короткий термін я прошу силовиків, губернаторів підготувати мені звіт щодо ефективності застосування цього Закону. Вам для цього дали повноваження».

Глава держави також акцентував на необхідності проаналізувати ефективність дії мораторію на вивіз лісу-кругляка. Він додав, що різкого зростання завантаження українських деревообробних підприємств у зв'язку із припиненням вивозу кругляка не відбулось. «Значить існує тіньовий ринок, який на сьогоднішній день має бути закрито».

Тоді Президент звернувся також до представників прокуратури, поліції, лісівників і представників місцевого самоврядування із завданням сформувати чіткі заходи, встановити чіткі терміни відповідальності і нагадав їм про особисту відповідальність. «Це абсолютно чітка моя позиція – досить. Люди мають відчутти, що в нас не просто припинилися незаконні рубки, а й дуже активно ведеться відновлювальна робота (із відновлення лісів – авт.)», – підсумував Глава держави.

Надзвичайно важливими були слова Президента й щодо збереження та розвитку природно-заповідного фонду.

У цьому контексті він чітко наголосив, що «розвиток природно-заповідної справи належить до пріоритетів державної політики в сфері охорони навколишнього середовища».

«Нехай площа природно-заповідного фонду України є недостатньою для збереження та відновлення особливих природних компонентів і об'єктів, але ми працюватимемо над цим», – наголосив Петро Порошенко.

Окремо він звернув увагу на проблему, пов'язану із навмисно організованою плутаниною у межах заповідників і парків. Президент закликав до спільної роботи над її вирішенням.

«Оскільки встановлення меж заповідників – це компетенція Президента, маємо разом з вами попрацювати. Відновити межі, які були, щоб суб'єкти місцевого самоврядування, які хочуть загарбати територію заповідників заднім числом, не змінювали ці межі. Вирішити (це питання – авт.) на урядовому і президентському рівні», – наголосив Петро Порошенко.

«До правоохоронців окрема позиція – попередьте суб'єктів місцевого самоврядування не бавитися і не чинити злочинів у заповідній справі. Кожен сільський голова має працювати на громаду, а не проти заповідника. Думаю, що це речі, які ми 100% зможемо регулювати».

«Як правило, території, де створена переважна більшість національних заповідних парків, є депресивними. Зайнятість на тих територіях є вкрай низька. І за таких обставин я вважаю, що замість того, щоб намагатися вирубати ліс, забравши частину заповідника і залишити пустелю, ми маємо допомогти організувати екологічний туризм. Це створює і робочі місця ... вирубані ліси та лісі гори туристів не приваблюватимуть».

«Вирубав – більше нічого не буде», – дуже слушно зауважив Президент України.

Виступаючи на цій нараді, я запропонував конкретні пропозиції щодо подолання труднощів, які сформувалися в роботі установ природно-заповідного фонду. На прохання адміністрації Президента України, нами також внесено ряд уточнень та доповнень, спрямованих на збереження та сталий розвиток Карпатського регіону і розвиток природнозаповідного фонду України, до проекту Указу Президента, який був ухвалений за підсумками наради [3].

З часу проведення цих історичних нарад, і прийнятих за їх результатами надважливих Указів Президента, на думку експертів [5] ситуація у природно-заповідній справі не поліпшилась а навіть погіршилась.

Через це робочі підгрупи Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, за нашої участі, із залученням керівників багатьох установ природно-заповідного фонду, протягом 2020-2021 років, детально проаналізували стан впровадження законодавства у сфері збереження природно-заповідного фонду України (ПЗФ), оцінили проблеми управління установами ПЗФ та визначили пріоритетні завдання, які потребують невідкладного вирішення.

Запропоновано до першочергових віднести питання підвищення ефективності управління та впорядкування оплати праці працівників установ природнозаповідного фонду, розробка і прийняття Державної програми збереження та розвитку ПЗФ й удосконалення природоохоронного законодавства.[3; 6]

Так, з метою впорядкування оплати праці персоналу установ ПЗФ, робочі підгрупи запропонували на першому етапі реформування системи оплати праці працівників природоохоронної сфери, внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298 "Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери", зокрема доповнити її розділом "Установи природно-заповідного фонду" із відповідним збільшенням тарифних розрядів для працівників служби охорони та фахівців установ.

Крім того, опрацьовано та запропоновано на розгляд пропозиції щодо внесення змін до закону "Про природно-заповідний фонд", Земельного кодексу та інших законодавчих актів [6].

До прикладу, запропоновано до статті 7 закону "Про природно-заповідний фонд" включити положення про те, що "Забороняється вилучення, передача у власність та надання у користування земельних ділянок, стосовно яких прийнято рішення про створення чи оголошення територій об'єктів природно-заповідного фонду" та "До здійснення державної реєстрації права постійного користування природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків загальнодержавного значення, а також регіональних ландшафтних парків земельними ділянками природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення – це право підтверджується матеріалами проєктів створення (зміни меж) територій та об'єктів природно-заповідного фонду".

Крім того, частину першу статті 46 викласти в редакції "Оплата праці працівників природоохоронних установ повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для належного виконання службових обов'язків, сприяти укомплектуванню природоохоронних

установ компетентними і досвідченими кадрами, стимулювати їх сумлінну та ініціативну працю. Заробітна плата осіб природоохоронних установ складається з посадових окладів, премій, надбавок за вислугу років, за роботу в польових умовах, за виконання роботи вахтовим методом, інших надбавок та доплат, коштів на придбання форменого та спеціального одягу, розмір та порядок встановлення яких визначаються Кабінетом Міністрів України" тощо.

Крім усього іншого, дуже важливим зараз, є розв'язання гострої проблеми із сплати установами ПЗФ, земельного податку територіальним громадам. Адже через форс- мажорні обставини, в багатьох із них утворилась значна заборгованість перед місцевими бюджетами.

Так, до прикладу, Карпатський біосферний заповідник боргує громадам біля 70 мільйонів гривень, тому правоохоронні органи провели відповідні слідчі дії і передали кримінальне провадження до суду, для притягнення до відповідальності директора та головного бухгалтера заповідника за несплату податків, а органи податкової адміністрації прийняли рішення щодо блокування рахунків та проведення опису майна біосферного заповідника.

Таким чином, природоохоронна, науково-дослідна установа міжнародного значення, яка знаходиться під заступництвом Ради Європи, як єдина в Україні установа, яка п'ять разів за природоохоронні досягнення, нагороджена Європейським дипломом, стає банкрутом, і відповідно, до речі, дивного пункту в Положенні про Карпатський біосферний заповідник (вписаний недавно і затверджений Міндовкіялля), може бути ліквідованим, у встановленому законодавством порядку.

Тому зараз, як ніколи, необхідно зосередитися на вдосконаленні системи державного управління територіями та об'єктами ПЗФ, інтеграції її в інші галузі економіки відповідно до кращих зразків міжнародної практики.

Потрібно не допускати перекручень при імплементації до чинного природоохоронного законодавства, європейських стандартів, виправляти уже допущені помилки.

Вкрай важливо налагодити добір та систему підготовки професійних кадрів заповідної справи, планового підвищення кваліфікації фахівців з охорони природи.

Необхідно активізувати екологоосвітню та просвітницьку діяльність, серйозно посилити державний контроль за охороною та використанням природних ресурсів на територіях ПЗФ тощо.

Але найважливіше – слід ужити термінових заходів щодо забезпечення виконання чинного Указу Президента України «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи» (№ 838/2005 від 23 травня 2005 року), яким визнано «розвиток природно-заповідної справи на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави одним із найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України».

І по-друге, як зазначено в Указі Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» (№ 600 від 14 серпня 2009 року), необхідно невідкладно, з метою поліпшення умов реалізації єдиної державної політики у сфері розвитку природно-заповідної справи, удосконалити управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, розробити та прийняти відповідну Державну програму, у якій визначити по роках, у розрізі найважливіших природоохоронних територій, обсяги фінансування та матеріально-технічного забезпечення установ природно-заповідного фонду тощо

Слід створювати такі умови, щоби природоохоронні території, особливо біосферні заповідники, відповідно до програмних документів ЮНЕСКО, забезпечували не тільки збереження унікальних природних цінностей, але й ефективно виконували роль модельних територій для сталого розвитку.

Можемо лише сподіватись, що наші міркування стануть корисними, для розробки подальшої Стратегії та Програми розвитку заповідної справи в Україні, як важливої

складової збереження біологічного різноманіття та сталого розвитку й післявоєнного відновлення України.

Література

1. Всеукраїнська нарада з питань розвитку природно-заповідної справи. За матеріалами веб-сайту Президента України. / Зелені Карпати, 2009, № 1-4. – С. 15-16 (<http://cbr.nature.org.ua/zk/zk2009.pdf>).

2. Гамор Федір. Про добрі наміри на екологічних вибоїнах. Проблеми збереження та використання природоохоронних територій у контексті євроінтеграційних процесів в Україні. / Зелені Карпати. 2017, № 1 – 4. – С.1-4 (<http://cbr.nature.org.ua/zk/zk2017.pdf>).

3. Гамор Ф.Д. Про деякі питання удосконалення закону України «Про природно-заповідний фонд України. // Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. – Львів: «Тиса», 2017. – С. 74 – 80 (<http://cbr.nature.org.ua/doc/ZarovidnaSprava.pdf>.)

4. Гамор Ф. Про мафіозні «парасольки», тіньовий ринок лісу-кругляка, плутанину з межами заповідників , екотуризм замість пустелі... Президент України Петро Порошенко зобов'язав припинити вирубування лісів у Карпатах та забезпечити розвиток природно-заповідної справи. / Зелені Карпати. 2017, № 1-4. – С.14 -15. (<http://cbr.nature.org.ua/zk/zk2017.pdf>).

5. Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. – Львів: «Тиса», 2017. – 238 с. (<http://cbr.nature.org.ua/doc/ZarovidnaSprava.pdf>).

6. Гамор Ф.Д. Деякі питання вдосконалення державного управління природно-заповідним фондом України. – Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України. – 2021. – № 1 (6). – С. 74–79 (http://cbr.nature.org.ua/Pr_Car/Pryroda_Karpat_6.pdf; https://kbz.in.ua/wp.../uploads/2024/09/HamorFD_74_2021.pdf) .

7. Указ Президента України від 18 серпня 2009 року. Про день працівника природно-заповідної справи.

Федір Гамор,
заступник директора Карпатського біосферного заповідника,
професор

[23 жовтень 2024 р.](#)

Коментар від читачів:

Mykola Stetsenko

Шановний Федоре Дмитровичу!

Проаналізуйте програму Комітетських слухань. Лише 3-4 українських спеціалістів - науковців, фундаторів науково-методологічних асов новітньої історії заповідної справи незалежної України запрошені до Слухань.

Вся решта - це практично невідомі експертному товариству без звань і професій будуть презентувати свої ідеї "...як реорганізувати ЩОСЬ ТАКЕ" СУМНО, але факт, що слухання яскравий приклад презентацій різних грантових проєктів, невідомих екторів - експертів, в т.ч. і зарубіжних, які отримають можливість заробити в Україні на освоєнні грантових коштів "повчаючи" нас.

На жаль, але вони думають, що приїхали у африканську розвиваючу країну з Європи і будуть розповідати і вчити як розвивати заповідну справу. Це при тому, що науковий потенціал, українська модель заповідної галузі одна із кращих в Європі. Є недоліки, але ми можемо самі навчити цих заробітчан. Мова йде не про машини, мотопеди, а про концептуальні речі, характерні лише нам... Для цих "волонтерів" і наших грантоїдів вони незрозумілі. Жаль, але згадав слова Т. Шевченка: ...вам кажуть, що ви могли, могли золотого ...онучата голі... Але ж гранти....

10 тиж. **Подобається** Відповісти Відредаговано